

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Tomasza Piotra Dyrdół pt. *Sport w kulturze czasu wolnego młodzieży*, (ss.343) przygotowanej na podstawie Uchwały Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 24 września 2024r (pismo Przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika UAM).

Promotor: Prof. dr hab. Heliodor Muszyński

Czas jest nieodłącznym elementem życia społecznego i analizować go można w wielu aspektach np. historycznym, społecznym, jednostkowym i wielu innych np. w kontekście jednostkowego budżetu czasu. W określonym czasie przebiegają różne zjawiska społeczne a postrzeganie/doświadczenie czasu w kontekście grupowym czy indywidualnym jest społecznie i kulturowo uwarunkowane i zróżnicowane. Czas jest podstawowym składnikiem życia zbiorowego/społecznego i indywidualnego wyznaczającym jego organizację w różnych obszarach życia społecznego i osobistego. Problematyka czasu jest zagadnieniem wieloaspektowo i kontekstualnie złożonym analizowanym/ badanym interdyscyplinarnie (m.in. w takich naukach jak: filozofia, historia, antropologia, socjologia, psychologia i innych). Wiążąca się z życiem codziennym i czasem społecznym definicja czasu wolnego ulegała przemianom rozwojowym pod wpływem zmian cywilizacyjnych i społeczno –kulturowych, co determinowało i determinuje między innymi subiektywne postrzeganie/doświadczenie czasu wolnego, który najogólniej mówiąc jest czasem, w którym jednostka ma swobodę wyboru jego spędzania poza różnymi obowiązkami wynikającymi z pełnienia ról społecznych. Zmiany cywilizacyjne i społeczno-kulturowe, których doświadczamy jako społeczeństwo, wpływają na wybory sposobu dysponowania/zarządzania swoim czasem wolnym. W dobie rozwoju mediów społecznościowych, które poza edukacją i innymi obowiązkami absorbują współczesną młodzież, pytanie o aktywność ruchową/ sportową młodych ludzi staje się wyjątkowo zasadne i ważne z punktu widzenia ich zdrowia fizycznego i psychospołecznego. Badania naukowe i obserwacja życia społecznego wskazują na konsekwencje zdrowotne niedostatecznej aktywności fizycznej dzieci i młodzieży, zaburzają prawidłowy rozwój, sprzyjają otyłości i innych chorobom cywilizacyjnym w perspektywie dorosłości. Należy podkreślić, że najnowsza wersja *Piramidy Zdrowego Żywienia i Stylu Życia Dzieci i Młodzieży (4-18 lat)* została opracowana na podstawie najnowszych badań naukowych i zaleceń (WHO)

Światowej Organizacji Zdrowia (zob. Narodowe Centrum Edukacji Żywnościowej). U jej podstawy jest aktywność fizyczna tj. regularna aktywność fizyczna co najmniej 30-45 minut ćwiczeń dziennie. Z perspektywy zdrowia publicznego aktywność fizyczna ludności to szansa na polepszenie stanu zdrowia społeczeństwa (zob. np. *Narodowy Program Zdrowia 2021-2025-Dz.U.2021r.poz.642*; *Globalny Raport o stanie aktywności fizycznej*, WHO 2022). *Wytyczne WHO dotyczące aktywności fizycznej i siedzącego trybu życia* (WHO 2020) zawierają oparte na dowodach zalecenia dotyczące zdrowia publicznego dla dzieci, młodzieży, dorosłych i osób starszych dotyczące ilości aktywności fizycznej (częstotliwości, intensywności i czasu trwania) wymaganej do zapewnienia znaczących korzyści zdrowotnych i złagodzenia ryzyka zdrowotnego. Po raz pierwszy przedstawiono zalecenia dotyczące związków między siedzącym trybem życia a wynikami zdrowotnymi. Przedłożona do recenzji praca doktorska wpisuje się podjętą problematyką we współcześnie aktualne problemy związane z zagrożeniami zdrowia publicznego (w tym dzieci i młodzieży) wynikającymi z braku dostatecznie niezbędnej dla zdrowia aktywności fizycznej/ruchowej. Ponadto zwraca uwagę na kwestie społeczno-pedagogiczne związane wykorzystywaniem różnych form aktywności sportowej dla budowania pozytywnych relacji, co ważne m.in. w sytuacji pozostawiania młodych ludzi w izolacji w czasie pandemii COVID-19. Ponadto liczne zagrożenia w środowisku życia i w świecie wirtualnym tworzą niebezpieczeństwo proponowania młodzieży zachowań niebezpiecznych dla ich zdrowia i życia (np. uzależnienia w tym uzależnienia behawioralne , zachowania społecznie nieakceptowane w tym przestępcze itd.). Dlatego wszelkie badania naukowe, działania edukacyjne i społeczno-wychowawcze dotyczące pozytywnego/rozwojowego, dla dzieci i młodzieży wykorzystania czasu wolnego są pożądane nie tylko dla dobrostanu jednostek i grup społecznych ale także dla budowania kapitału społecznego.

Przedłożona do recenzji praca doktorska składa się z ośmiu rozdziałów , *Wstępu*, *Podsumowania i wniosków*, *Bibliografii*, *Spisu tabel*, *Spisu diagramów* i *Aneksu*. Część teoretyczna rozprawy doktorskiej to analiza podstawowych zagadnień związanych z autorskim projektem badawczym doktoranta zaprezentowanym w pracy doktorskiej. Zagadnienia te dotyczą: definicji i funkcji czasu wolnego a także historycznej jego zmienności oraz opisanie sportu w kontekście spędzania czasu wolnego (rozdz. 1.*Czas wolny w świetle literatury przedmiotu*). Przegląd definicji czasu wolnego i jego funkcji ma charakter analiz interdyscyplinarnych poprzez odwoływanie się do autorów, przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych w obszarze nauk społecznych (np. filozofii, socjologii, pedagogiki społecznej,

antropologii kulturowej i innych) co jednocześnie naświetla uwarunkowania definicyjne związane nie tylko z indywidualnym zagospodarowaniem czasu wolnego ale, a może przede wszystkim, jego uwarunkowań cywilizacyjnych, społeczno- kulturowych czy ekonomicznych. Analiza różnych klasyfikacji funkcji czasu wolnego dotyczą ujęć ogólnych ale i jednostkowych co pozwala przeanalizować także różne wzory (jednostkowe/ grupowe a także środowiskowe) zachowań związanych ze spędzania czasu wolnego z perspektywy zmienności historycznej (1.1.4 *Przemiany historyczne czasu wolnego*) i współczesnej. Kolejny rozdział rozwija zagadnienie dotyczące *Czasu wolnego jako zjawiska kulturowego* (rodz. 2) i stanowi bardzo dobre uzupełnienie pkt 1.1.4. Doktorant przeanalizował także zagadnienia związane z kulturą czasu wolnego (pkt. 2.2.3.). W dobie współczesnej trudno przecenić korzystanie z różnych form kultury masowej jednostek i grup społecznych, która zaspokaja różne potrzeby i jest dostosowana do społecznych oczekiwań. Autor pracy doktorskiej opisał etapy i uwarunkowania jej rozwoju, podkreślając nie tylko kwestie rozwoju cywilizacyjnego ale także kształtowanie się społeczeństwa masowego dla którego przekazywane treści są oferowane w formie dostosowanej do tego typu odbiorcy. Związki kultury masowej ze sportem są , jak podkreśla autor pracy, wielopłaszczyznowe m.in. widowiskowe które dotyczą biernego udziału w wydarzeniu sportowym (pkt.2.2.4.). Rozwinięcie zagadnień związanych ze sportem przedstawiono w kolejnym rozdziale (rozdz. 3. *Sport i jego znaczenie w życiu człowieka*). Badacze z wielu dyscyplin naukowych (m.in. fizjologii sportu , biomechaniki psychologii, socjologii, medycyny, pedagogiki i inne.) podejmują problematykę związaną ze sportem z wielu perspektyw. Doktorant analizuje różne poglądy wielu autorów dotyczące m.in. definicji sportu, kultury fizycznej, aktywności fizyczne i ich wzajemne relacje. W pracy doktorskiej używane są zamiennie takie określenia jak np. sport, aktywność fizyczna, aktywność ruchowa. W przytaczanych definicjach sportu warto było podać określenie definicyjne podane w *Ustawie o sporcie z dnia 25 czerwca 2010r (D. U.2024.0.1483)*, w której czytamy: *Sportem są wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wielu poziomach* (art.2). *Za sport uważa się również współzawodnictwo oparte na aktywności intelektualnej, którego celem jest osiągnięcie wyniku sportowego.* Myślą przewodnią doktoranta stało się poszukiwanie , w swoich analizach, odpowiedzi na pytanie jakie cechy charakteryzują sport w życiu społecznym jako istotnego elementu kultury? Historyczne aspekty sportu, wychowania fizycznego uwidoczniły nie tylko ich rozwój ale także istotne różnice między wybranymi państwami (3.2). Doktorant, odwołując się do tekstów wielu autorów (m.in. F. Znaniecki, P.

Sztompka, B. Szacka, M. Demel, R.W. Winiarski, R. Wroczyński, H. Muszyński M. Mead, H. Arendt i inni) przeanalizował *społeczne funkcje sportu* co jest merytorycznie spójne z wcześniejszymi wywodami i ważne wychowawczo/pedagogicznie. Proces socjalizacji i uczestnictwo społeczne jednostek i grup społecznych wiąże się przede wszystkim z indywidualnym i globalnym (makrostrukturalnym) społeczno- kulturowym środowiskiem wychowawczym. Wynikiem procesu socjalizacji i internalizacji norm i wartości jest tzw. „habitus” jak to określa P. Bourdieu (1970) a uczestnictwo społeczne to aktywne zaangażowanie jednostki w różne formy aktywności w życiu społecznym co jest kluczowe dla rozwoju osobistego i społecznego w sensie budowania kapitału indywidualnego i społecznego, co zostało zaakcentowane poprzez odwołanie się do koncepcji uczestnictwa społecznego J. Modrzewskiego (2007) dlatego zwrócenie uwagi na *znaczenie sportu w życiu i rozwoju indywidualnym* (3.5) jest tak istotne, aczkolwiek tylko sygnałnie potraktowane w analizach w pkt.3.5. Aspekty dotyczące młodzieży jako kategorii społecznej podjęte zostały w kolejnym rozdziale skupiają się na wybranych kwestiach począwszy od pojęcia młodzieży, zmian rozwojowych i kształtowania tożsamości, w okresie adolescencji oraz formy uczestnictwa w życiu społecznym i kulturze. W rozważaniach tego rozdziału dominują kwestie rozwojowe związane z okresem adolescencji i kształtowaniem się tożsamości. Młodzież jest przedmiotem badań naukowych i refleksji teoretycznej od wielu dekad. Zwłaszcza socjologia młodzieży (ale także np. socjologia wychowania, socjologia edukacji, pedagogika, psychologia) w swoim przedmiocie zainteresowań poznawczo – badawczych ma także wiele obszarów m.in. proces socjalizacji, kształtowanie się tożsamości, relacje społeczne i uczestnictwo społeczne, zagadnienia związane z edukacją, kulturą i polityką. Zainteresowania naukowe problematyką młodzieży związane z poszukiwaniem odpowiedzi na wiele pytań mają zatem charakter interdyscyplinarny. Wprowadzonych przez doktoranta narracjach odczuwam jednak niedosyt analiz nawiązujących do aktualnych badań i studiów nad tożsamością młodzieży a zwłaszcza zagrożeń analizowanych z perspektywy przemian społeczno- kulturowych i cywilizacyjnych poruszanych m.in. w pracach np. (Z. Melosik 2003, 2005; 2009; A. Cybal – Michalska 2006; J. Modrzewski 2007 i inni). W części teoretycznej pracy doktorskiej (163 strony tekstu) wyraźnie widoczna jest znajomość interdyscyplinarnej literatury przedmiotu związanej z poszczególnymi analizowanymi w kolejnych rozdziałach zagadnieniami. Warto dodać, że odwoływanie się do literatury naukowej wybitnych przedstawicieli nauk społecznych (np. F. Znaniecki, A. Kłoskowska, M. Mead, R. Wroczyński, S. Kowalski, a. Kamiński J. Szczepański i wielu innych.) pozwoliło opisać różne analizowane kwestie w ujęciu historycznym/rozwojowym. Analizy prowadzone w części teoretycznej pracy doktorskiej

wskazują na bardzo dobrą znajomość literatury przedmiotu w prowadzonej analizie zagadnień zaprezentowanych w poszczególnych rozdziałach pracy doktorskiej i umiejętnością jej syntetycznej analizy (pozycji bibliograficznych 364).

Metodologia badań własnych została opisana w rozdz. 5 (pt. *Metodologiczna koncepcja badań własnych*), w którym określono cele badań i zadania badawcze, klasyfikując je, w pięciu działach (5.2). Z określonych celów badawczych wyprowadzone zostały problemy badawcze. Określono listę zmiennych i opisano wskaźniki (5.4). Odnosząc się do metodologii badań własnych, zwłaszcza do metod i technik badawczych należy podkreślić, że doktorant przyjął ich klasyfikację/definicje w oparciu o pracę swojego promotora H. Muszyńskiego „*Metodologiczne vademecum badacza pedagoga*” (2018) mając świadomość tego, że w literaturze metodologicznej technika badawcza i metoda badań są różnie definiowane (str.176). Według przyjętej przez doktoranta klasyfikacji w badaniach własnych zastosował On trzy metody: ankietę, wywiad kwestionariuszowy, wywiad biograficzno-narracyjny, które zostały opisane (str. 176-179 i zostały zamieszczone w aneksie z wyjątkiem dyspozycji do wywiadu biograficzno-narracyjnego, które zamieszczono na str.178-179 pracy doktorskiej). Badaniami objęto znaczącą ilościowo grupę badawczą tj. 1050 uczniów ze szkół województwa wielkopolskiego, dolnośląskiego i lubuskiego (62 klasy szkolne) w trzech typach szkół: liceum, technikum, szkoła branżowa. Procedura badawcza została szczegółowo opisana poprzez prezentację konsekwentnych działań badawczych w kolejnych etapach realizacji przedsięwzięcia badawczego. Pozytywnie oceniam zastosowaną procedurę badań.

W części badawczej dysertacji zaprezentowano wyniki badań w trzech rozdziałach (6. *Kultura czasu wolnego młodzieży. Badania własne*; 7 *Sport jako element czasu wolnego młodzieży. Badania własne*.; 8 *Środowiskowe uwarunkowania aktywności sportowej młodzieży. Badania własne*). Realizacja projektu badawczego i jego wyniki ukazały nie tylko budżet czasu wolnego, sposoby jego spędzania przez badaną młodzież ale także, między innymi, jaka jest jej aktywność sportowa, okoliczności oraz motywacje jej uprawiania. Wyniki badań dotyczące środowiskowych uwarunkowań aktywności sportowej badanej młodzieży obejmują trzy komponenty środowiska życia badanych tj. grupę rówieśniczą (8.1), środowisko rodzinne (8.2) i szkołę (8.3), które trudno przecenić w możliwościach inspirowania i aktywizowania młodych ludzi do aktywnego/sportowego zagospodarowania czasu wolnego. Zwrócenie uwagi w badaniach własnych i badaniach innych autorów na problemy związane m.in. z uczestnictwem uczniów w zajęciach wychowania fizycznego w szkole ukazuje konieczność podjęcia zmian w tym zakresie. Aktywność fizyczna i jej formy zmieniają się w

poszczególnych fazach życia tj. dzieciństwie, adolescencji i dorosłości a styl życia rodziny odgrywa kluczową rolę w sposobie i organizacji czasu wolnego i preferowaniu, zachęcaniu (lub nie) do aktywności fizycznej stosownie do wieku dziecka/dzieci. Podsumowując-wyniki badań ilościowych zaprezentowano w 32 tabelach i 14 diagramach a ich interpretację wzbogacono swobodnymi wypowiedziami respondentów pozyskanymi z przeprowadzonych wywiadów co stanowi bardzo dobrą egzemplifikację poszerzając tym samym perspektywę interpretacyjną wyników badań ilościowych. Odwoływanie się w przypisach do danych statystycznych i podawanie dodatkowych informacji/komentarzy nawiązujących do prowadzonych analiz wyników badań stanowi dobre uzupełnienie prowadzonej narracji. Podsumowując – analiza wyników badań ilościowych i jakościowych oraz ich interpretacja ma charakter spójny, logicznie konsekwentny odpowiadający problematyce badawczej opisanej w rozdziale metodologicznym. Recenzowana praca doktorska to analizy i badania prowadzone w płaszczyźnie społeczno-kulturowej i pedagogicznej usytuowane kontekstualnie w aktualnej rzeczywistości społecznej nie pomijając jednocześnie aspektów historycznych.

W końcowej części dysertacji (*Podsumowanie i Wnioski*) syntetycznie ujęto najważniejsze wnioski z przeprowadzonych badań oraz implikacje dla praktyki społeczno-wychowawczej i dydaktycznej celem podniesienia poziomu zaangażowania/aktywności młodych ludzi w sport w czasie wolnym. Zabrakło jednak odniesienia się do edukacji zdrowotnej w kontekście jej znaczenia dla podnoszenia świadomości zdrowotnej jednostek, grup i społeczności a szczególnie dzieci i młodzieży. W literaturze przedmiotu definicje zdrowia wskazują jego trzy wzajemnie powiązane wymiary: fizyczny, psychiczny i społeczny a współczesny społeczno-ekologiczny model zdrowia analizuje wzajemne relacje jednostek/grup/społeczności z szeroko rozumianym środowiskiem. Należy podkreślić, że edukacja zdrowotna jest procesem całościowym a w szkole jest niezwykle ważnym ogniwem zarówno w systemie oświaty i wychowania jak i w systemie ochrony zdrowia. Oczekiwane, pozytywne zmiany świadomości zdrowotnej, zmiany w stylu życia, w wyborach zdrowotnych młodego pokolenia będą zdecydowanie bardziej efektywne, jeśli edukacja zdrowotna i inne działania na rzecz zdrowia oraz tworzone warunki dla wielowymiarowej ochrony zdrowia i opieki zdrowotnej będą stanowiły spójny zintegrowany system. Podnoszenie świadomości zdrowotnej poprzez edukację zdrowotną, zwłaszcza młodego pokolenia, ma na celu zwiększenie wiedzy, kształtowanie postaw i umiejętności związanych ze zdrowiem sprzyjających świadomym wyborom zachowań zdrowotnych co niewątpliwie będzie miało znaczenie w organizacji i formach spędzania czasu wolnego. Na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji czytamy:

edukacja i zdrowie należą do najważniejszych obszarów odpowiedzialności państwa, dlatego trwają już prace nad nowym przedmiotem szkolnym „ edukacja zdrowotna”. Przedmiot będzie nauczany w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych od września 2025 roku.

Po zapoznaniu się z dysertacją doktorską Pana mgr Tomasza Piotra Dyrdół pt. *Sport w kulturze czasu wolnego młodzieży* stwierdzam, że spełnia ona warunki, zgodnie z przepisami ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 (DZ. U. z 2018 r. poz 1668 z późn. zm). Recenzowana rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedmiotem w/w rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Biorąc pod uwagę powyższe **wnoszę o dopuszczenie Pana mgr Tomasza Piotra Dyrdół do dalszych etapów w toku postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.**

